

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
JULIANE KOKOTT
esitatud 12. aprillil 2018¹

Kohtuasi C-115/17

Administration des douanes et droits indirects
ja
Etablissement national des produits de l'agriculture et de la mer (FranceAgriMer)
versus
Hubert Clergeau jt

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Cour de cassation (Prantsusmaa kassatsioonikohus))

Eelotsusetaotlus – Leebema karistuseseaduse tagasiulatava kohaldamise põhimõte – Põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmas lause – Eksporditoetused – Teatud liiki kondita veiseliha ekspordi eritoetused – Ekspordi eritoetused, mis on saadud pettuslikul viisil toimides või eksporditud kaupade liigi kohta esitatud valedeklaratsioonide abil – Kaubad, mis ei kuulunud valedeklaratsioonide esitamise ajal ekspordi eritoetusi käsitleva liidu eeskirja kohaldamisalasse, kuid hõlmati sellesse hiljem, õigusnormi muutmise järel

I. Sissejuhatus

1. Kas karistada võib isikut, kes sai oma eksporditavate kaupade valesti deklareerimise abil pettuse teel Euroopa Liidu eelarvest toetusi, juhul kui tegelikult eksporditud kaubad ei olnud ekspordimise ajal toetuskõlblikud, kuid muutusid tulenevalt asjakohaste õigusnormide muutmisest pärast teo toimepanemist toetuskõlblikuks?

2. Euroopa Kohtul palutakse seda küsimust uurida Euroopa Liidu põhiõiguste hartat arvesse võttes. Harta artikli 49 lõike 1 kolmandas lauses on sätestatud leebema karistuseseaduse (*lex mitior*) tagasiulatava kohaldamise põhimõte; see on olulise praktilise tähtsusega põhiõigus, mida Euroopa Kohus on juba korduvalt tõlgendanud ja kohaldanud².

¹ Algeel: saksa.

² Seoses sellega tuleb eriti esile tuua 3. mai 2005. aasta kohtuotsust Berlusconi jt (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2005:270). Vt lisaks – konkreetselt põllumajandusõiguse kohta – 1. juuli 2004. aasta kohtuotsus Gerken (C-295/02, EU:C:2004:400, punkt 61), 8. märtsi 2007. aasta kohtuotsus Campina (C-45/06, EU:C:2007:154, punktid 32 ja 40), ning 4. oktoobri 2012. aasta kohtuotsus Société ED ja F Man Alcohols (C-669/11, EU:C:2012:618, punkt 52).

3. Käesoleva asja taustaks on suuremahuline lihaskandaal, mis on Prantsusmaal mõnevõrra tähelepanu äratanud³. Põhikohtuasja vastustajad deklareerisid kolmandatesse riikidesse eksportimiseks määratud veiseliha ametiasutustele valesti või said selle eest toetust. Sel moel sai ettevõtja, kelle heaks vastustajad töötasid, liidu eelarvest rahalist toetust veiseliha ekspordiks mõeldud eritoetuste näol, kuigi niisuguste eksporditavate lihatükkide eest ei olnud sel ajal ette nähtud mingeid Euroopa maksumaksja rahastatavaid eksporditoetusi. Seda liiki liha puhul hakati Euroopa eksporditoetust andma alles hiljem, pärast liidu tasandil tehtud õigusnormide muudatust.

4. Nüüd tuginevad vastustajad just sellele hilisemale õigusnormide muutmisele, ja taotlevad enda karistusest vabastamist. Pädevad liikmesriigi ametiasutused lähtuvad aga sellest, et kõnealuste lihatükkide toonane valesti deklareerimine on ja jääb valedeklaratsiooniks, mida tuleb sellisena karistada olenemata sellest, kas nendega seotud liidu õiguse sätted toetuste kohta on vahepeal muutunud või mitte.

5. Käesolevas asjas tehtava otsusega saab Euroopa Kohus anda olulise panuse niisuguste karistusmehhanismide praktilisse rakendamisse, millega tuleks liikmesriikide tasandil kaitsta Euroopa Liidu finantshuve ELTL artikli 325 tähenduses.

II. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus

6. Käesolevas kohtuasjas määratleb liidu õiguse raamistiku peamises osas Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 49 lõige 1. Lisaks sellele tuleb viidata ka ELL artikli 4 lõikele 3 ja ELTL artikli 325 lõikele 1, samuti määrustele (EL, Euratom) nr 966/2012⁴, (EMÜ) nr 1964/82⁵, (EÜ) nr 2469/97⁶ ja (EÜ) nr 1359/2007⁷. Seevastu mõnede menetlusosaliste mainitud määrus (EÜ, Euratom) nr 2988/95⁸ ei ole oluline, sest see käsitleb vaid liidu finantshuvide kaitseks ette nähtud haldussanktsioone, mitte kriminaalõigusest tulenevaid karistusi.

1. Esmane õigus

7. Karistuste seaduslikkuse põhimõte on põhiõiguste harta artikli 49 lõikes 1 sätestatud järgmiselt:

„Kedagi ei tohi tunnistada süüdi kuriteos teo või tegevusetuse eest, mis selle toimepanemise ajal kehtinud siseriikliku või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud kuritegu. Samuti ei või kohaldada raskemat karistust kui teo toimepanemise ajal ettenähtu. Kui pärast kuriteo toimepanemist nähakse seadusega ette kergem karistus, kohaldatakse seda karistust.“

3 Näiteks kõneleb Pierre-Marie Lemaire Prantsuse päevalehes *Sud Ouest* 2. oktoobril 2013 ilmunud artiklis pealkirjaga „Clergeau: tambouille et carambouille“ (Clergeau: liha ja pettus) sellest, et väidetavalt on toimunud „vaste escroquerie présumée aux fonds agricoles européens“ (ulatuslik pettus Euroopa põllumajandusfondidest).

4 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta määrus (EL, Euratom) nr 966/2012, mis käsitleb Euroopa Liidu üldeelarve suhtes kohaldatavaid finantseeskirju ning millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ, Euratom) nr 1605/2002 (ELT 2012, L 298, lk 1).

5 Komisjoni 20. juuli 1982. aasta määrus (EMÜ) nr 1964/82, milles sätestatakse teatavate kondita veiseliha jaotustükkide eksporditavate eritoetuste andmise tingimused (EÜT 1982, L 212, lk 48; ELT eriväljaanne 03/05, lk 146).

6 Komisjoni 11. detsembri 1997. aasta määrus (EÜ) nr 2469/97, millega muudetakse määrust (EMÜ) nr 1964/82, milles sätestatakse teatavate konditustatud veiseliha jaotustükkide eksporditavate eritoetuste andmise tingimused, määrust (EMÜ) nr 3846/87, millega kehtestatakse põllumajandustoodete nomenklatuur eksporditoetuste jaoks, ja määrust (EÜ) nr 1445/95 veise- ja vasikalihasektori impordi- ja ekspordilitsentside rakenduseeskirjade kohta (EÜT 1997, L 341, lk 8; ELT eriväljaanne 03/22, lk 125).

7 Komisjoni 21. novembri 2007. aasta määrus (EÜ) nr 1359/2007, milles sätestatakse teatavate kondita veiseliha jaotustükkide eksporditavate eritoetuste andmise tingimused (ELT 2007, L 304, lk 21).

8 Nõukogu 18. detsembri 1995. aasta määrus (EÜ, Euratom) nr 2988/95 Euroopa ühenduste finantshuvide kaitse kohta (EÜT 1995, L 312, lk 1; ELT eriväljaanne 01/01, lk 340).

8. ELL artikli 4 lõige 3 väljendab liidu ja liikmesriikide lojaalse koostöö põhimõtet:

„Kooskõlas lojaalse koostöö põhimõttega abistavad liit ja liikmesriigid täielikus vastastikus austuses üksteist aluslepingutest tulenevate ülesannete täitmisel.

Liikmesriigid kasutavad kõiki asjakohaseid üld- või erimeetmeid, et tagada aluslepingutest või liidu institutsioonide õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmine.

Liikmesriigid aitavad kaasa liidu ülesannete täitmisele ja hoiduvad kõigest meetmetest, mis võiksid ohustada liidu eesmärkide saavutamist.“

9. Peale selle on ELTL artikli 325 lõikes 1 järgmine säte liidu finantshuvide kaitseks:

„Liit ja liikmesriigid võitlevad pettuste ja muu liidu finantshuve kahjustava ebaseadusliku tegevuse vastu käesoleva artikli kohaselt võetavate meetmetega, mis toimivad tõkestavalt ja tagavad liikmesriikides ning liidu institutsioonides, organites ja asutustes tõhusa kaitse.“

2. Teisene õigus

a) Euroopa Liidu finantseeskirjad

10. Määruses nr 966/2012 on kehtestatud liidu üldeelarve suhtes kohaldatavad finantseeskirjad. Selle määruse artikli 59 „Eelarve täitmine koostöös liikmesriikidega“ lõikes 2 on ette nähtud järgmist:

„2. Liikmesriigid võtavad eelarve täitmisega seotud ülesannete täitmisel kõik liidu finantshuvide kaitsmiseks vajalikud meetmed, sh seadusandlikud, regulatiivsed ja haldusmeetmed, eelkõige:

[...]

b) väldivad, tuvastavad ja kõrvaldavad eeskirjade eiramisi ja pettusi.

Liidu finantshuvide kaitsmiseks teostavad liikmesriigid, järgides proportsionaalsuse põhimõtet, käesolevat artiklit ja asjaomaseid valdkondlikke eeskirju, tehingute representatiivsete ja/või riskidel põhinevate valimite üle eel- ja järelkontrolle, sealhulgas vajaduse korral kohapealseid kontrole. Nad nõuavad tagasi ka alusetult makstud summad ja algatavad sellekohase vajaduse korral kohtumenetlusi.

Liikmesriigid rakendavad vahendite saajate suhtes tõhusaid, hoiatavaid ja proportsionaalseid rahalisi karistusi, kui need on ette nähtud valdkondlikes eeskirjades ja liikmesriikide õigusaktide konkreetsetes sätetes.

[...]“

b) Kondita veiseliha ekspordi eritoetused

11. Teatud liiki kondita veiseliha Euroopa Liidust kolmandatesse riikidesse ekspordimise eritoetuste andmise tingimusi on aastate jooksul korduvalt muudetud. Kõigepealt olid need kehtestatud määruses nr 1964/82, seejärel muudeti tingimusi määrusega nr 2469/97, ja lõpuks võeti need kodifitseeritud redaktsioonis üle määrusesse nr 1359/2007.

– Määruse nr 1964/82 esialgne redaktsioon

12. Määruse nr 1964/82 artikli 1 lõikes 1 sisaldus algselt järgmine säte:

„Ekspordi eritoetust antakse täiskasvanud isasveiste värsketest või jahutatud tagaveerandist saadud kondita jaotustükkidele, mis on eraldi pakitud ja mis vastavad käesoleva määruse tingimustele.“

13. Selle sätte tausta selgitab määruse nr 1964/82 teine põhjendus:

„Turuolukorra, veise- ja vasikalihasektori majandusliku olukorra ja kõnealuse sektori teatavate toodete müügivõimaluste tõttu tuleks määrata kõnealuste toodete ekspordi eritoetuste maksmist reguleerivad tingimused; tingimused tuleks sätestada eriti teatavatele isasveise tagaveerandi konditustamisel saadud liha jaotustükkidele.“

– Määruse nr 1964/82 muudetud redaktsioon

14. 1997. aasta lõpus võeti vastu määruse nr 1964/82 artikli 1 lõike 1 uus redaktsioon:

„Täiskasvanud isasveiste värsketest või jahutatud ees- ja tagaveeranditest saadud ja eraldi pakitud kondita jaotustükkide puhul, mille keskmine tailihasisaldus on vähemalt 55%, antakse käesolevas määruses sätestatud tingimustel ekspordi eritoetust.“

15. Määruse nr 1964/82 artikli 1 lõike 1 viimati nimetatud redaktsioon võeti vastu määrusega nr 2469/97. Kõnealuse määruse jõustumine oli selle artiklis 4 ette nähtud järgmiselt:

„Käesolev määrus jõustub 19. jaanuaril 1998.“

Käesolevat määrust kohaldatakse toimingute suhtes, mille jaoks on vastu võetud määruse (EMÜ) nr 3665/87 artikli 3 lõikes 1 või artikli 25 lõikes 1 osutatud deklaratsioon, millele on lisatud pärast käesoleva määruse jõustumise kuupäeva välja antud ekspordilitsents.“

16. Määrusega nr 2469/97 tehtud muudatuse ajendite kohta annab teavet viimati nimetatud määruse teine põhjendus:

„pärast mitmepoolsete kaubanduslääbirääkimiste Uruguay voorus sõlmitud põllumajanduslepingu rakendamist tuleks kehtestada kord, mis võimaldaks eristada paremini veise- ja vasikalihatooteid, mida eelistatakse ekspordimisel kolmandatesse riikidesse; kõnealuse eesmärgi võiks saavutada eritoetuste kehtestamisega täiskasvanud isasveiste eesveeranditest saadud konditustatud jaotustükkide jaoks; seepärast tuleks määrusega (EMÜ) nr 1964/82 ettenähtud korda laiendada kõnealustele toodetele;“.

– Määrus nr 1359/2007

17. Praegu kehtib määruse nr 1359/2007 artikkel 1 järgmises sõnastuses:

„Täiskasvanud isasveiste värsketest või jahutatud ees- ja tagaveeranditest saadud ja eraldi pakitud kondita jaotustükkide puhul, mille keskmine tailihasisaldus on vähemalt 55%, antakse käesolevas määruses sätestatud tingimustel ekspordi eritoetust.“

18. Vastavalt määruse nr 1359/2007 artiklitele 11 ja 12 jõustus nimetatud määrus 1. jaanuaril 2008 ning sellega tunnistati samal päeval kehtetuks määrus nr 1964/82. Põhjenduse 1 kohaselt on määruse nr 1359/2007 eesmärk määrus nr 1964/82 selle korduvate muutmiste tõttu selguse ja otstarbekuse huvides kodifitseerida.

19. Määruse nr 1359/2007 põhjenduses 3 on märgitud:

„Turuolukorra, veise- ja vasikalihasektori majandusliku olukorra ja kõnealuse sektori teatavate toodete müügivõimaluste tõttu tuleks määrata kõnealuste toodete ekspordi eritoetuste maksmist reguleerivad tingimused. Tingimused tuleks sätestada eriti teatavatele isasveise veerandi konditustamisel saadud liha jaotustükkidele.“

B. Liikmesriigi õigus

20. Prantsuse tolliseadustiku⁹ artiklis 426, mis kehtis juba vaidlusaluste tegude toimepanemise ajal, on ette nähtud:

„Keelatud kaupade deklareerimata importimiseks või eksportimiseks loetakse

[...]

4. valedeklaratsioon või pettuslikke toiminguid, mille eesmärk on saada või mille abil saadakse impordiga või ekspordiga seotud tagasimakse, vabastus, maksuvähendus või mis tahes muu eelis kas täies ulatuses või osaliselt; välja arvatud kvaliteedi- või pakendamiseeskirjade rikkumisi, kui nende rikkumiste eesmärk ei olnud saada või nende abil ei saadud tagasimakset, vabastust, maksuvähendust või finantseelist;

[...]“

21. Nagu tuleneb Prantsuse tolliseadustiku artiklist 414, karistatakse keelatud kaupade deklareerimata importimist või eksportimist kuni kolme aasta pikkuse vabaduskaotusega ja erinevate varaliste lisakaristustega.

22. Lõpetuseks on Prantsuse kriminaalkoodeksi¹⁰ artiklis 112-1 karistuste seaduslikkuse põhimõtte sisustatud järgmiselt:

„Karistatakse ainult teo eest, mida loeti selle toimepanemise ajal kuriteoks.

Määrata tohib ainult niisuguseid karistusi, mis olid sel ajal seaduses ette nähtud.

Sellest hoolimata kohaldatakse uusi sätteid enne nende jõustumist toime pandud kuritegude suhtes, mille puhul ei ole veel tehtud jõustunud süüdimõistvat kohtuotsust, kui need sätteid on varasematest sätetest leebemad.“

III. Asjaolud ja põhikohtuasi

23. Põhikohtuasja üheksale süüdistatavale pannakse Prantsuse kohtute menetluses olevas kriminaalasjas süüks tolliõiguse alast rikkumist, milles nad väidetavalt osalesid toimepanijatena või kaasaaitajatena. Etteheite põhisisu on selles, et aastatel 1987–1992 hankisid süüdistatavad valedeklaratsioon kasutades või pettuslikul viisil toimides Prantsuse ettevõtjale Clergeau SA¹¹ suuremaid veiseliha eksporditoetusi kui need, millele asjaomasel ettevõtjal oleks olnud teo toimepanemise ajal liidu õiguse alusel õigus.

⁹ *Code des douanes*.

¹⁰ *Code pénal*.

¹¹ Nagu märgib Prantsuse valitsus, on tegemist ettevõtjaga, kes tegeleb liha kokkuostu ja müügi, transportimisega ning impordi ja ekspordiga, samuti tapamajade pidamisega.

24. Täpsemalt heidetakse süüdistatavatele ette, et pettuse eesmärgil deklareerisid nad täiskasvanud isasveiste *eesveeranditest* saadud liha väärtalt *tagaveeranditest* saadud veiselihana. Kõnealusel perioodil ei kuulunud aga eesveeranditest saadud veiseliha – erinevalt tagaveeranditest saadud veiselihast – veel asjaomaste ekspordi eritoetusi käsitlevate liidu õiguse eeskirjade kohaldamisalasse, vaid hõlmati sellesse alles hiljem, 19. jaanuarist 1998.

25. Kriminaalmenetluses osalevad Prantsuse riigi poolt Administration des douanes et droits indirects¹² (Administration des douanes) ja – tsiviilhagejana – Établissement national des produits de l'Agriculture et de la Mer¹³ (FranceAgriMer). Viimati nimetatud pädevusse kuulub põllumajandustoetusi käsitlevate liidu õiguse sätete rakendamine ja sellega seotud kontrollide teostamine.

26. 3. detsembri 2013. aasta kohtuotsusega mõistis Tribunal correctionnel de La Rochelle¹⁴ kõik süüdistatavad õigeks ning tugines seejuures leebema karistusseaduse tagasiulatuva kohaldamise põhimõttele, sest praegusel ajal võib liidu õiguse kohast ekspordi eritoetust saada mitte ainult tagaveeranditest, vaid ka eesveeranditest saadud veiseliha eest. Cour d'appel de Poitiers¹⁵ teise astme kohtuna jättis oma 13. märtsi 2015. aasta otsusega eespool nimetatud kohtuotsuse jõusse. Administration des douanes'i¹⁶ ja FranceAgriMer'i esitatud kassatsioonkaebuste järel on kriminaalasi nüüd apellatsioonitsuse õiguslikuks läbivaatamiseks Prantsuse Cour de cassation'i¹⁷ kriminaalkollegiumi menetluses.

IV. Eelotsusetaotlus ja menetlus Euroopa Kohtus

27. 23. novembri 2016. aasta otsuses, mis saabus Euroopa Kohtusse 6. märtsil 2017, esitas Cour de cassation (Prantsusmaa kassatsioonikohus) Euroopa Kohtule ELTL artikli 267 alusel järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas põhiõiguste harta artiklit 49 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, et isik mõistetakse süüdi alusetute eksporditoetuste saamises pettuslikul viisil toimimise või valedeklaratsioonide abil, mis käsitlesid selle kauba laadi, mille eest toetusi taotleti, samas kui, tulenevalt õigusnormide muutmisest pärast asjaolude toimumist, muutusid kaubad, mida ta tegelikult ekspordis, toetuskõlblikuks?“

28. Vastuseks Euroopa Kohtu järelepärimisele, mis esitati kodukorra artikli 101 alusel, selgitas eelotsusetaotluse esitanud kohus lisaks, et põhikohtuasja süüdistatavad on antud kohtu alla valedeklaratsioonide esitamise või pettuslikul viisil toimimise tõttu, mille abil saadi ekspordiga seotud tagasimakse, vabastus, maksuvähendus või mis tahes muu eelis kas täies ulatuses või osaliselt.

29. Euroopa Kohtu menetluses esitasid neli põhikohtuasjas süüdistatavat dokumendid ühiselt¹⁸, lisaks esitasid oma kirjalikud seisukohad Prantsuse, Kreeka ja Austria valitsus ning Euroopa Komisjon. Samad menetlusosalised, välja arvatud Austria valitsus, osalesid ka 28. veebruari 2018. aasta kohtuistungil.

12 Tolliamet (Prantsusmaa).

13 Riiklik põllumajandustoodete ja meresaaduste amet (Prantsusmaa).

14 Strafgericht La Rochelle (La Rochelle'i kriminaalkohus, Prantsusmaa).

15 Poitiers' apellatsioonikohus (Prantsusmaa).

16 Täpsemalt osaleb siin menetluses Direction nationale du renseignement et des enquêtes douanières, mis on tollipettuste uurimise osakond.

17 Prantsusmaa kassatsioonikohus.

18 Süüdistatavad Clergeau, Labrousse, Bouchet ja Matrat.

V. Hinnang

30. Oma eelotsusetaotluses palub Cour de cassation (Prantsusmaa kassatsioonikohus) Euroopa Kohtul tõlgendada Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmandat lauset, milles on liidu tasandil kehtestatud leebema karistusseaduse tagasiulatuva kohaldamise põhimõte.

31. Põhikohtuasja süüdistatavad kardavad, et nende õigused, mis tulenevad harta artikli 49 lõike 1 kolmandast lausest, võidakse ohverdada võimalikult tõhusa liidu finantshuve kahjustavate pettuste vastase võitluse altarile. See kartus on siiski alusetu. On iseenesestmõistetav, et liidu finantshuve kaitset tohib teostada ainult õigusriigi vahenditega¹⁹. Sellega kooskõlas tuleb ka harta artikli 49 lõike 1 kolmandas lauses sätestatud põhiline menetlustagatis kasuks igapäevale, keda süüdistatakse liidu õigusega reguleeritud asjaoludega seoses, ning keegi ei saa keelata süüdistataval kasutada neist menetlustagatistest tulenevaid õigusi. Sellest hoolimata tuleb käesolevas asjas välja selgitada, milline on leebema karistusseaduse tagasiulatuva kohaldamise põhimõtte täpne sisu.

Põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmanda lause kohaldatavus

32. Harta artikli 51 lõike 1 järgi on harta käesolevas asjas esemeliselt kohaldatav, kuna leebema karistusseaduse tagasiulatuva kohaldamise küsimus tekib liidu õiguse kohaldamisel liikmesriigi asutuse poolt. Kõnealused asutused tegelevad veiseliha eest antavate Euroopa Liidu ekspordi erioetuste väljamaksmisega ja nende toetuste järelevalvega, ning peavad seejuures kaitsma liidu finantshuve, seda ka tõhusate, proportsionaalsete ja hoiatavate karistuste kehtestamise abil (ELL artikli 4 lõige 3, ELTL artikli 325 lõige 1 ja määruse nr 966/2012 artikli 59 lõige 2)²⁰.

33. Harta artikli 49 lõike 1 kolmanda lause kohaldamist ei takista lisaks ka see, et käesolevas asjas Prantsuse õiguskaitseasutuste poolt menetletavad teod pandi toime enne 1. detsembrist 2009 ehk enne seda, kui harta muutus Lissaboni lepingu jõustumise järel õiguslikult siduvaks ja omandas aluslepingutega samaväärse õigusjõu (vt eriti ELL artikli 6 lõige 1). Seda seetõttu, et tõlgendatavas harta sättes on kehtestatud liidu õiguse üldpõhimõte, mis tugines juba enne selle jõustumist liikmesriikide ühistele konstitutsioonilistele tavadele²¹ ning nende sõlmitud rahvusvahelistele lepingutele²², ja mida Euroopa Kohus on korduvalt tunnustanud²³.

Kriminaalõiguse ja kriminaalõiguse väliste sätete koosmõju

34. Erilised raskused käesolevas asjas Prantsuse kassatsioonikohtus arutusel oleva²⁴ eelviidatud põhimõtte tõlgendamisel tulenevad kriminaalõiguse ja kriminaalõiguse väliste sätete koosmõjust.

19 Vt selle kohta ka hiljutine 5. detsembri 2017. aasta kohtuotsus M.A.S. ja M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, punktid 48, 51 ja 52).

20 Vt analoogne seisukoht seoses käibemaksu valdkonna rikkumiste kriminaalõigusliku karistamisega, 26. veebruari 2013. aasta kohtuotsus Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, eriti punktid 27 ja 28), ning 5. detsembri 2017. aasta kohtuotsus M.A.S. ja M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, punkt 52).

21 3. mai 2005. aasta kohtuotsus Berlusconi jt (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2005:270, punktid 68 ja 69); 28. aprilli 2011. aasta kohtuotsus El Dridi (C-61/11 PPU, EU:C:2011:268, punkt 61); 14. veebruari 2012. aasta kohtuotsus Toshiba Corporation jt (C-17/10, EU:C:2012:72, punkt 64), ja 6. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Paoletti jt (C-218/15, EU:C:2016:748, punkt 25).

22 Vt eelkõige kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti (allkirjutamiseks avatud 19. detsembril 1966, *LIN Treaty Series*, 999. kd, lk 171) artikli 15 lõike 1 esimene lause. Peale selle on kohtupraktikas leitud, et leebema karistusseaduse tagasiulatuva kohaldamise põhimõtte sisaldub EIÖK artiklis 7; vt selle kohta Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 17. septembri 2009. aasta otsus, *Scoppola vs. Itaalia* (nr 2) (kaebus nr 10249/03, CE:ECHR:2009:0917JUD001024903, punktid 108 ja 109).

23 Vt selle kohta eespool 2. joonealuses märkuses viidatud kohtupraktika.

24 Olgu vaid ääremärkusena lisatud, et Cour de cassation'i (Prantsusmaa kassatsioonikohus) täiskogu arutas 18. novembril 2016 – ehk kõigest paar päeva enne eelotsusetaotluse tegemist käesolevas asjas – sarnast küsimust leebema karistusseaduse tagasiulatuva kohaldamise liidu põhimõtte kohta, esitamata selles kohtuasjas siiski Euroopa Kohtule ELTL artikli 267 alusel eelotsusetaotlust (otsus nr 15-21.438, ECLI:FR:CCASS:2016:AP00630).

35. Kriminaalõiguse säte kui selline sisaldub liikmesriigi õiguses ja piirdub niisuguste valedeklaratsioonide esitamise ja pettuslikul viisil toimimise karistamisega, mille abil püütakse saada või saadakse impordil või ekspordil põhjendamatu finantseelis (Prantsuse tolliseadustiku artikli 426 punkt 4). Mida aga selline põhjendamatu finantseelis endast kujutab, tuleneb alles kriminaalõiguse välisest liidu õiguse sättest, mis kuulub põllumajanduse või väliskaubanduse valdkonda – käesolevas asjas veiseliha ekspordi eritoetuste regulatsioonist.

36. Sellal kui Prantsuse tolliseadustiku artikli 426 punktis 4 paiknev kriminaalõiguse säte on jäänud samaks, on kriminaalõiguse väline liidu õiguse norm aja jooksul muutunud: kui algul oli määruse nr 1964/82 artikli 1 lõike 1 kohaselt ekspordi eritoetuse saamiseks kõlblik ainult tagaveeranditest saadud veiseliha, siis alates 19. jaanuarist 1998 on määrusega nr 2469/97 tehtud muudatuste järel toetuskõlblik ka eesveeranditest saadud veiseliha; viimati nimetatud õiguslik olukord kodifitseeriti hiljem määruse nr 1359/2007 artiklis 1 ja see kehtib praeguse ajani.

37. Kas saab rääkida leebema karistusseaduse jõustumisest, kui muutunud on ainult karistusõiguse väline säte – käesoleval juhul Euroopa Liidu ekspordi eritoetuste raamistiku säte teatavate kaupade toetuskõlblikkuse kohta –, seevastu kui tegelik kriminaalõiguse säte – käesoleval juhul säte valedeklaratsioonide esitamise ja pettuslikul viisil toimimise karistamise kohta – on jäänud samaks? See on sisuliselt küsimus, mille Euroopa Kohus käesoleval juhul lahendada peab.

38. Sellele küsimusele vastamiseks tuleb tagasi pöörduda leebema karistusseaduse tagasiulatava kohaldamise põhimõtte mõtte ja eesmärgi juurde.

Leebema karistusseaduse tagasiulatava kohaldamise põhimõtte mõte ja eesmärk

39. Hilisema leebema karistusseaduse kohaldamine on erand karistuste seaduslikkuse aluspõhimõttest (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), sest tagasiulatavalt kasutatakse hoopis muud seadust kui see, mis kehtis teo toimepanemise ajal²⁵.

40. Selle erandi aluseks on õigluse kaalutlused²⁶. Leebema karistusseaduse kohaldamine tugineb kaalutlusele, et süüdistatavat ei tohi süüdi mõista käitumise tõttu, mis ei ole seadusandja (muutunud) arusaama tõttu kriminaalmenetluse ajal enam üldse karistust väärt. Sel moel peavad muutunud seadusandlikud hinnangud süüdistatavale kasuks tulema²⁷.

41. Käesoleval juhul ei ole aga toimunud mingeid muutusi seadusandja hinnangus põhikohtuasja süüdistatavate käitumise karistusvääruse kohta, seda ei liidu ega liikmesriigi tasandil. Sellele asjaolule on õigesti viidanud ka Prantsusmaa ja Austria.

42. Valedeklaratsioonid või pettuslikud toimingud, millega püütakse saada või saadakse impordi või ekspordiga seotud alusetuid finantseeliseid, olid karistatavad teo toimepanemise ajal ja need on muutumatuna karistatavaks jäänud kuni praeguse ajani, seda eelkõige Euroopa Liidu finantshuvide kaitseks. Seadusandja eesmärk – kas liidu või liikmesriigi tasandil – ei ole kunagi olnud selliseid mahhinatsioone karistamata jätta või liidu finantshuvide kaitset kuidagi lõdvendada.

25 Vt selle kohta minu ettepanek liidetud kohtuasjades Berlusconi jt (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2004:624, punkt 159) ning kohtuasjas Toshiba Corporation jt (C-17/10, EU:C:2011:552, punkt 60).

26 Vt selle kohta minu ettepanek liidetud kohtuasjades Berlusconi jt (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2004:624, punkt 160) ning kohtuasjas Toshiba Corporation jt (C-17/10, EU:C:2011:552, punkt 60).

27 Vt selle kohta minu ettepanek liidetud kohtuasjades Berlusconi jt (C-387/02, C-391/02 ja C-403/02, EU:C:2004:624, punkt 161) ning kohtuasjas Toshiba Corporation jt (C-17/10, EU:C:2011:552, punkt 60); vt ka 6. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Paoletti jt (C-218/15, EU:C:2016:748, punkt 27).

43. Veiseliha ekspordi eritoetuste andmisega seotud õigusnormide muutmine liidu tasandil oli pigem suunatud üksnes asjakohaste põllumajanduseeskirjade kohandamisele muutuva turuolukorraga, eelkõige muutunud olukorraga maailmaturul, mille tõi endaga kaasa WTO läbirääkimiste Uruguay voor²⁸. Niisiis oli tegemist puht majandusliku ümberhindamisega, mitte aga teatud käitumisviiside karistatavuse ümberhindamisega Euroopa Liidu pädevate asutuste poolt.

44. Ainuüksi asjaolu, et praegusel ajal kehtib ekspordi eritoetuste andmise puhul heldem eeskiri, mis hõlmab ees- ja tagaveeranditest saadud veiseliha, ei luba mingil juhul järeldada, et varem kehtinud eeskiri, mida kohaldati ainult tagaveeranditest saadud veiselihale, osutus tagantjärele seadusandja arvates liiga rangeks või piiravaks. Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus ja komisjon õigesti rõhutavad, võivad erinevad turutingimused erinevatel aegadel nõuda seda, et liidust kolmandatesse riikidesse toimuva põllumajandusliku ekspordi toetuskõlblikkuse suhtes kehtestatakse vastavad erinevad eeskirjad. Sellisele toetusele on õigus ainult isikul, kelle tooted vastavad asjaomasel ajal kehtivatele tingimustele.

45. Selles osas sarnaneb käesolev juhtum maksuõigusega: ka seal võivad maksukohustuslase järgitavad materiaalse maksuõiguse sätted aasta-aastalt muutuda. Kui keegi on 2017. aasta eest tasumisele kuulunud teatud maksude maksmisest kõrvale hoidunud ja saanud sel viisil finantseelise, ei pääse ta kriminaalkaristusest sellega, et viitab asjaomase maksu tühistamisele, kohaldatava maksumäära langetamisele või alates 2018. aastast kehtivatele heldematele maksueranditele. Maksude maksmisest kõrvalehoidumine on ja jääb karistatavaks selle perioodi eest, mil tekkis maksu tasumise kohustus.

Paralleelid kohtuasjaga Paoletti jt

46. Nagu mõned menetlusosalised õigesti rõhutasid, on käesoleval ajal teatud paralleele kohtuasjaga Paoletti jt²⁹. Selles kohtuasjas arutati kolmandate riikide kodanike ebaseadusliku piiriületamise hõlbustamise süüteokoosseisu küsimust. Euroopa Kohus leiab, et seda süütegu saab karistada ka siis, kui asjaomased kolmandate riikide kodanikud on pärast nende päritoluriigi liitumist Euroopa Liiduga omandanud liidu kodaniku staatuse. Seda põhjusel, et liidu kodakondsuse omandamine on faktiline olukord, mis ei saa muuta ebaseadusliku piiriületamise hõlbustamise süüteokoosseisu tunnuseid³⁰.

47. Tuleb möönda, et käesolev juhtum ja kohtuasi Paoletti jt erinevad teineteisest selle poolest, et viimases muutus faktiline asjaolu (asjaomased isikud omandasid liidu kodaniku staatuse), käesolevas asjas seevastu õiguslik asjaolu (eesveerandist saadud veiseliha toetuskõlblikkus). Otsustav on aga see, et mõlemas asjas muutusid ainult *kriminaalõiguse välised asjaolud*, kuid süüks pandava käitumise (esimeses kohtuasjas ebaseadusliku piiriületamise hõlbustamine, teises asjas valedeklaratsioonide esitamine või pettuslikul viisil toimimine kaupade ekspordil) karistusväärsus on jäänud samaks ning seda ei ole ümber hinnatud.

48. Kui lubada ka niisuguste kriminaalõiguse väliste asjaolude muutmist pidada piisavaks, et tuua endaga kaasa leebema karistusseaduse tagasiulatuv kohaldamine, siis annaks see – nagu Prantsusmaa ja Austria õigesti välja toovad – just ajendi pettuste toimepanemiseks³¹.

49. Kui on näiteks ette näha, et lähitulevikus hakatakse veiseliha ekspordi eritoetusi andma mitte ainult tagaveeranditest, vaid ka eesveeranditest saadud lihale, võib see suurendada ettevõtjate püüdu eesveeranditest saadud liha juba ette ekspordiks valesti deklareerida ning tugineda hiljem leebema karistusseaduse tagasiulatuvale kohaldamisele.

28 Vt selle kohta määruse nr 2469/97 teine põhjendus ja määruse nr 1359/2007 põhjendus 3, ning täiendavalt – algse eeskirja kohta – määruse nr 1964/82 teine põhjendus. Neist põhjendustest nähtub, et asjaomasel ajal kehtinud veiseliha ekspordi eritoetuste andmise tingimuste konkreetse sisu puhul oli määrav turuolukord, veiselihasektori majanduslik olukord ja turustusvõimalused.

29 6. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Paoletti jt (C-218/15, EU:C:2016:748).

30 6. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Paoletti jt (C-218/15, EU:C:2016:748, punktid 33 ja 42).

31 6. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Paoletti jt (C-218/15, EU:C:2016:748, punkt 36).

50. Õilis idee, mis on põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmandas lauses sätestatud põhimõtte alus, muudetaks sel viisil iseenda vastandiks.

Vahejärelalus

51. Kokkuvõttes ei ole seega leebema karistusseaduse tagasiulatuva kohaldamise põhimõttega (põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmas lause) vastuolus, kui karistatakse isikut, kes on pettuslike toimingute või valedeklaratsioonide abil, mis käsitlesid selle kauba laadi, mille eest liidu õiguse kohaseid ekspordi eritoetusi taotleti, püüdnud saada või saanud põhjendamatu eelise, kui tegelikult eksporditud kaubad ei olnud kõnealuste pettuslike toimingute toimumise või valedeklaratsioonide esitamise ajal toetuskõlblikud ja muutusid tulenevalt liidu õigusnormide muutmisest toetuskõlblikuks alles pärast teo toimepanemist.

VI. Täiendavad märkused

52. Täielikkuse huvides käsitlen lõpetuseks kahte aspekti, mida menetlusosalised möödamines puudutasid.

Taotletud finantseelis

53. Esimene neist aspektidest puudutab (ekspordi eritoetuste) finantseelist, mida süüdistatavad väidetavalt võimaldasid nende tööandjaks oleval ettevõtjal alusetult saada sellega, et nad esitasid seoses veiselihatoodete ekspordiga valedeklaratsioone või toimisid pettuslikul viisil.

54. Kas käesoleva asja hindamise puhul põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmanda lause seisukohast on vahet selles, kas põhikohtuasja süüdistatavad on antud kriminaalasjas kohtu alla seetõttu, et nad said niisugust ebaseaduslikku finantseelist oma ettevõtjale ka tegelikult või ainult seetõttu, et nad tegelesid pettusega niisuguse eelise saamise eesmärgil?

55. Minu arvates sellist vahet ei ole. See, kas ettevõtjal on õigus saada ekspordi eritoetusi teatud kaupade ekspordi eest Euroopa Liidust kolmandasse riiki, ei ole iseenesest veel küsimus, mis on seotud tema töötajate käitumise karistusväärseusega.

56. Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtu järelepärimise peale selgelt kinnitas, on põhikohtuasja süüdistatavad kriminaalasjas kohtu alla antud seetõttu, et nad esitasid niisuguste ekspordi eritoetuste saamise eesmärgil valedeklaratsioone ja toimisid pettuslikul viisil.

Külmutatud liha vale deklareerimine värske või jahutatud lihana

57. Teine aspekt puudutab eelotsusetaotluses antud vihjet, et põhikohtuasja süüdistatavad deklareerisid ekspordi eritoetuse saamiseks määratud veiseliha valesi mitte ainult seoses selle ees- või tagaveerandist pärinemisega, vaid deklareerisid lisaks sellele *külmutatud* veiseliha pettuslikult *värske* või *jahutatud* veiselihana³².

³² Vahetegemine esiteks värske ja jahutatud ning teiseks külmutatud veiseliha vahel on kaupade üle Euroopa Liidu tollipiiride importimise ja ekspordimise seisukohast väga oluline; seda näitab eelkõige pilguheit kombineeritud nomenklatuurile: KN kood 0201 puudutab „Värske[t] või jahutatud veiseliha“, KN kood 0202 seevastu „Külmutatud veiseliha“. Nendele KN koodidele viitab selgelt ka komisjoni 17. detsembri 1987. aasta määrus (EMÜ) nr 3846/87, millega kehtestatakse põllumajandustoodete nomenklatuur eksporditoetuste jaoks (EÜT 1987, L 366, lk 1; ELT erivaljaanne 03/07, lk 325).

58. Näib, et see asjaolu, mida eelotsusetaotluse esitanud kohus kuskil põhjalikumalt ei käsitle, ei mänginud eelotsusetaotluse esitamisel olulist rolli. Kooskõlas sellega ei esita ma käesolevas ettepanekus selle teema kohta üksikasjalikumaid kaalutlusi.

59. Piirdun üksnes viitega, et kohaldatav liidu õigus on selles osas olnud muutumatu, sest kõnealuseid ekspordi eritoetusi võis alati saada ainult värsked või jahutatud, kuid mitte kunagi külmutatud veiseliha eest. Seetõttu ei saa põhikohtuasja süüdistatavad seoses oma kriminaalõigusliku vastutusega võimalike nende poolt antud valeandmete eest asjaomase liha värskusastme kohta algusest peale tugineda leebema karistusseaduse tagasiulatuvale kohaldamisele, nagu see on sätestatud põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmandas lauses.

VII. Ettepanek

60. Eeltoodud kaalutlusi arvesse võttes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Prantsuse Cour de cassation'i (kassatsioonikohus) eelotsusetaotlusele järgmiselt:

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 49 lõike 1 kolmandat lauset tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus, kui karistatakse isikut, kes on pettuslikul viisil toimimise või valedeklaratsioonide abil, mis käsitlesid selle kauba laadi, mille eest liidu õiguse kohaseid ekspordi eritoetusi taotleti, püüdnud saada või saanud põhjendamatu eelise, kui tegelikult eksporditud kaubad ei olnud kõnealuste pettuslike toimingute toimumise või valedeklaratsioonide esitamise ajal toetuskõlblikud ja muutusid tulenevalt liidu õigusnormide muutmisest toetuskõlblikuks alles pärast teo toimepanemist.